

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 15ης Σεπτεμβρίου 2015*

«Προδικαστική παραπομπή — Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων — Ιθαγένεια της Ένωσης — Ίση μεταχείριση — Οδηγία 2004/38/ΕΚ — Άρθρο 24, παράγραφος 2 — Κοινωνικές παροχές — Κανονισμός (ΕΚ) 883/2004 — Άρθρα 4 και 70 — Ειδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα — Υπήκοοι κράτους μέλους που αναζητούν εργασία και διαμένουν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους — Αποκλείονται — Διατήρηση της ιδιότητας του εργαζομένου»

Στην υπόθεση C-67/14,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το ομοσπονδιακό δικαστήριο διαφορών κοινωνικής ασφαλίσεως (Bundessozialgericht, Γερμανία) με απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2013, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Φεβρουαρίου 2014, στο πλαίσιο της δίκης

Jobcenter Berlin Neukölln

κατά

Nazifa Alimanovic,

Sonita Alimanovic,

Valentina Alimanovic,

Valentino Alimanovic,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, Κ. Lenaerts, αντιπρόεδρο, Α. Tizzano, L. Bay Larsen, T. von Danwitz, Α. Ó Caoimh, J.-C. Bonichot και C. Vajda, προέδρους τμήματος, Ε. Levits, Α. Arabadjiev, C. Toader, Μ. Berger (εισηγήτρια), Ε. Jarašiūnas, C. G. Fernlund και J. L. da Cruz Vilaça, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Μ. Wathelet

γραμματέας: Μ. Aleksejev, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 3ης Φεβρουαρίου 2015,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι Nazifa Alimanovic, Sonita Alimanovic, Valentina Alimanovic και Valentino Alimanovic, εκπροσωπούμενοι από τον D. Mende και την E. Steffen, Rechtsanwälte,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους T. Henze και J. Möller,
- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την M. Wolff,
- η Ιρλανδία, εκπροσωπούμενη από την E. Creedon, τον A. Joyce και την E. McPhillips, επικουρούμενους από την G. Gilmore, BL,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους G. de Bergues και R. Coesme,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από την F. Varrone, avvocato dello Stato,
- η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις A. Falk, K. Sparrman, C. Meyer-Seitz, U. Persson και N. Otte Widgren καθώς και από τους L. Swedenborg, E. Karlsson και F. Sjövall,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την J. Beeko, επικουρούμενη από τον J. Coppel, QC,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους M. Kellerbauer και D. Martin,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 26ης Μαρτίου 2015,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 18 ΣΛΕΕ και 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, των άρθρων 4 και 70 του κανονισμού (ΕΚ) 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (ΕΕ L 166, σ. 1, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 200, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 1244/2010 της Επιτροπής, της 9ης Δεκεμβρίου 2010 (ΕΕ L 338, σ. 35, στο εξής: κανονισμός 883/2004), καθώς και του άρθρου 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ L 158, σ. 77).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του Jobcenter Berlin Neukölln (τοπική υπηρεσία απασχολήσεως του Berlin Neukölln, στο εξής: τοπική υπηρεσία απασχολήσεως) και της Nazifa Alimanovic και των τριών τέκνων της Sonita, Valentina και Valentino Alimanovic (στο εξής, από κοινού: οικογένεια Alimanovic), σχετικά με την απόφαση του πρώτου να αναστείλει τη χορήγηση παροχών της βασικής κοινωνικής ασφαλίσεως (Grundsicherung) που προβλέπει η γερμανική νομοθεσία.

Το νομικό πλαίσιο

Το διεθνές δίκαιο

- 3 Το άρθρο 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως περί κοινωνικής και ιατρικής αντιλήψεως, η οποία υπογράφηκε στο Παρίσι στις 11 Δεκεμβρίου 1953 από τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και ισχύει στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας από το 1956 (στο εξής: Σύμβαση περί αντιλήψεως), κατοχυρώνει αρχή απαγορεύσεως των διακρίσεων ως εξής:

«Έκαστον των Συμβαλλομένων Μερών αναλαμβάνει την υποχρέωσιν όπως εξασφαλίση εις τους πολίτας των άλλων Συμβαλλομένων Μερών, οίτινες διαμένουν κανονικώς εις οιονδήποτε μέρος του εδάφους του, όπου εφαρμόζεται η παρούσα Σύμβασις, και οίτινες στερούνται πόρων επαρκών, την υπό των εν τω μέρει τούτω του εδάφους του κειμένων νόμων προβλεπομένην κοινωνικήν και ιατρικήν αντίληψιν [...] καθ' ο μέτρον και υφ' ας συνθήκας παρέχεται αύτη εις τους ιδίους του πολίτας.»

- 4 Κατά το άρθρο 16, στοιχείο β', της Συμβάσεως περί αντιλήψεως, «[π]αν Συμβαλλόμενον Μέρος θα κοινοποιήση εις τον Γενικόν Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης πάντα νέον νόμον ή Κανονισμόν μη συνάδοντα προς το Παράρτημα I. Κατά την κοινοποίησιν ταύτην το Συμβαλλόμενον Μέρος θα δύναται να διατυπώση επιφυλάξεις σχετικώς με την εφαρμογήν της νέας του νομοθεσίας ή των νέων κανονισμών του εις τους πολίτας των άλλων Συμβαλλομένων Μερών». Η επιφύλαξη που διατύπωσε η Γερμανική Κυβέρνηση στις 19 Δεκεμβρίου 2011 δυνάμει της διατάξεως αυτής έχει ως εξής:

«Η Κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας δεν αναλαμβάνει την υποχρέωση να χορηγεί στους υπηκόους των άλλων συμβαλλόμενων μερών, με τον ίδιο τρόπο και υπό τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν για τους δικούς της υπηκόους, τις παροχές που προβλέπονται στο Βιβλίο II του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων [(Sozialgesetzbuch Zweites Buch, στο εξής: Βιβλίο II)] – Βασική κοινωνική προστασία για τα πρόσωπα που αναζητούν εργασία, όπως ισχύει κατά τον χρόνο της αιτήσεως».

- 5 Η επιφύλαξη αυτή ανακοινώθηκε στα λοιπά μέρη της Συμβάσεως περί αντιλήψεως κατ' εφαρμογήν του άρθρου 16, στοιχείο γ', της Συμβάσεως αυτής.

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός 883/2004

- 6 Το άρθρο 4 του κανονισμού 883/2004, το οποίο τιτλοφορείται «Ίση μεταχείριση», ορίζει τα εξής:

«Εκτός αν προβλέπει άλλως ο παρών κανονισμός, τα πρόσωπα στα οποία εφαρμόζεται ο κανονισμός αυτός απολαμβάνουν των ιδίων δικαιωμάτων και υπόκεινται στις ίδιες υποχρεώσεις που απορρέουν από τη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του.»

- 7 Το άρθρο 70 του ως άνω κανονισμού, το οποίο τιτλοφορείται «Γενική διάταξη», περιλαμβάνεται στον τίτλο III, κεφάλαιο 9, του ίδιου κανονισμού, το οποίο αφορά τις «[ε]ιδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα». Το άρθρο αυτό προβλέπει τα εξής:

«1. Το παρόν άρθρο εφαρμόζεται στις ειδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα, οι οποίες προβλέπονται δυνάμει νομοθεσίας η οποία, λόγω του προσωπικού πεδίου εφαρμογής της, των στόχων ή/και των προϋποθέσεων για τη θεμελίωση δικαιώματος, έχει χαρακτηριστικά τόσο της νομοθεσίας κοινωνικής ασφάλειας η οποία αναφέρεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1 όσο και της κοινωνικής πρόνοιας.

2. Για τους σκοπούς του παρόντος κεφαλαίου, ως “ειδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα”, νοούνται εκείνες οι οποίες:

α) προορίζονται να παρέχουν είτε:

- i) συμπληρωματική, αναπληρωματική ή επικουρική κάλυψη έναντι των κινδύνων οι οποίοι αντιστοιχούν στους αναφερόμενους στην παράγραφο 1 κλάδους κοινωνικής ασφάλειας και να εξασφαλίζουν στους ενδιαφερομένους ένα ελάχιστο εισόδημα διαβίωσης, σε σχέση με το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, ή
- ii) μόνο ειδική προστασία στα άτομα με αναπηρίες, οι οποίες συνδέονται στενά με το κοινωνικό περιβάλλον του συγκεκριμένου προσώπου στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος,

και

β) στις περιπτώσεις που η χρηματοδότηση προέρχεται αποκλειστικά από την υποχρεωτική φορολογία που προορίζεται να καλύψει τις γενικές δημόσιες δαπάνες και οι όροι για τη χορήγηση και τον υπολογισμό των παροχών δεν εξαρτώνται από τυχόν εισφορές εκ μέρους του δικαιούχου· ωστόσο, οι παροχές που χορηγούνται για να καλύψουν συμπληρωματικά ανταποδοτικού τύπου παροχή, δεν θεωρούνται ως ανταποδοτικού τύπου παροχές για αυτό και μόνο το λόγο,

και

γ) περιλαμβάνονται στο παράρτημα Χ.

3. Το άρθρο 7 και τα άλλα κεφάλαια του παρόντος τίτλου δεν εφαρμόζονται στις παροχές της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου.

4. Οι αναφερόμενες στην παράγραφο 2 παροχές χορηγούνται αποκλειστικά στο κράτος μέλος στο οποίο κατοικούν οι ενδιαφερόμενοι και σύμφωνα με τη νομοθεσία του. Οι παροχές αυτές χορηγούνται από τον φορέα του τόπου κατοικίας και σε βάρος του.»

8 Το παράρτημα Χ του κανονισμού 883/2004, το οποίο τιτλοφορείται «Ειδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα», περιλαμβάνει, όσον αφορά την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, τις εξής παροχές:

«[...]

β) παροχές για την κάλυψη των εξόδων διαβίωσης στο πλαίσιο της βασικής διάταξης για άτομα που αναζητούν εργασία εκτός, όσον αφορά αυτές τις παροχές, εάν ικανοποιούνται οι απαιτήσεις ευελιξίας για προσωρινό συμπλήρωμα ύστερα από τη λήψη παροχής ανεργίας (άρθρο 24 παράγραφος 1 του Τόμου II του [Βιβλίου II]).»

Η οδηγία 2004/38

9 Οι αιτιολογικές σκέψεις 10, 16 και 21 της οδηγίας 2004/38 έχουν ως εξής:

«(10) Οι απολαύοντες του δικαιώματος διαμονής δεν θα πρέπει, ωστόσο, να καθίστανται υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά την αρχική περίοδο διαμονής τους. Για τον σκοπό αυτό, το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους, για χρονικά διαστήματα μεγαλύτερα των τριών μηνών, θα πρέπει να υπόκειται σε όρους.

[...]

- (16) Ενόσω οι δικαιούχοι του δικαιώματος διαμονής δεν αποτελούν υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, δεν θα πρέπει να απελαύνονται. Ως εκ τούτου, η προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας δεν θα πρέπει να συνεπάγεται αυτομάτως τη λήψη μέτρου απέλασης. Το κράτος μέλος υποδοχής θα πρέπει να εξετάζει εάν πρόκειται για περίπτωση προσωρινών δυσκολιών και να λαμβάνει υπόψη τη διάρκεια της παραμονής, την προσωπική κατάσταση και το ποσό της ενίσχυσης που χορηγήθηκε, προκειμένου να εκτιμά εάν ο δικαιούχος αποτελεί υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του και να προβαίνει στην απέλασή του. Δεν θα πρέπει να λαμβάνεται μέτρο απέλασης επ' ουδενί κατά μισθωτών, μη μισθωτών ή προσώπων που αναζητούν εργασία, όπως ορίζονται από το Δικαστήριο, παρά μόνο για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας.

[...]

- (21) Πάντως, θα πρέπει να εναπόκειται στο κράτος μέλος υποδοχής να αποφασίζει εάν θα παρέχει σε πρόσωπα που δεν ασκούν μισθωτή δραστηριότητα ή ελεύθερο επάγγελμα ή διατηρούν την ιδιότητα αυτή και στα μέλη της οικογένειάς τους κοινωνική παροχή κατά τους πρώτους τρεις μήνες διαμονής, ή για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στις περιπτώσεις των προσώπων που αναζητούν εργασία, ή σπουδαστική βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής κατάρτισης, πριν από την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής.»

10 Το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 3, της ως άνω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

- α) είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί στο κράτος μέλος υποδοχής, ή
- β) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας στο κράτος μέλος υποδοχής, [...]

[...]

3. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1, στοιχείο α', η ιδιότητα του μισθωτού ή του μη μισθωτού διατηρείται για τον πολίτη της Ένωσης που δεν είναι πλέον μισθωτός ή μη μισθωτός στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- α) αν ο ενδιαφερόμενος είναι προσωρινά ανίκανος προς εργασία εξαιτίας ασθένειας ή ατυχήματος·
- β) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος, έχοντας ασκήσει επαγγελματική δραστηριότητα άνω του ενός έτους, και έχει καταγραφεί ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης·
- γ) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος μετά τη λήξη ισχύος της σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου με διάρκεια μικρότερη του ενός έτους ή αφού κατέστη ακουσίως άνεργος κατά τη διάρκεια των πρώτων δώδεκα μηνών και έχει καταγραφεί στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία. Στην περίπτωση αυτή, η ιδιότητα του εργαζομένου διατηρείται επί χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να είναι μικρότερο του εξαμήνου·

- δ) αν ο ενδιαφερόμενος παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης. Εκτός εάν ο ενδιαφερόμενος είναι ακουσίως άνεργος, η διατήρηση της ιδιότητας του εργαζομένου προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της προηγούμενης επαγγελματικής δραστηριότητας και της κατάρτισης.»
- 11 Κατά το άρθρο 14 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο τιτλοφορείται «Διατήρηση του δικαιώματος διαμονής»:
- «1. Οι πολίτες της Ένωσης και τα μέλη της οικογένειάς τους έχουν το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στο άρθρο 6, ενόσω δεν αποτελούν υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής.
2. Οι πολίτες της Ένωσης και τα μέλη της οικογένειάς τους έχουν το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στα άρθρα 7, 12 και 13, ενόσω πληρούν τους όρους των άρθρων αυτών.
- Σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου υπάρχει εύλογη αμφιβολία κατά πόσον ο πολίτης της Ένωσης ή τα μέλη της οικογένειάς του πληρούν τους όρους των άρθρων 7, 12 και 13, τα κράτη μέλη δύνανται να ελέγχουν εάν πληρούνται οι όροι αυτοί. Ο έλεγχος αυτός δεν διενεργείται συστηματικά.
3. Η προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής πολίτη της Ένωσης ή ενός μέλους της οικογένειάς του δεν συνεπάγεται αυτομάτως τη λήψη μέτρου απέλασης.
4. Κατά παρέκκλιση από τις παραγράφους 1 και 2 και με την επιφύλαξη των διατάξεων του κεφαλαίου VI, δεν λαμβάνεται επ' ουδενί μέτρο απέλασης κατά πολιτών της Ένωσης ή μελών της οικογένειάς τους, εφόσον:
- α) οι πολίτες της Ένωσης είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί, ή
- β) οι πολίτες της Ένωσης εισήλθαν στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής προκειμένου να αναζητήσουν εργασία. Σε αυτή την περίπτωση, οι πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους δεν μπορούν να απελαθούν ενόσω οι πολίτες της Ένωσης δύνανται να παρέχουν αποδείξεις ότι συνεχίζουν να αναζητούν εργασία και ότι έχουν πραγματικές πιθανότητες να προσληφθούν.»
- 12 Το άρθρο 24 της ίδιας οδηγίας, το οποίο τιτλοφορείται «Ίση μεταχείριση», ορίζει τα εξής:
- «1. Με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων που προβλέπονται ρητώς στη συνθήκη και στο παράγωγο δίκαιο, όλοι οι πολίτες της Ένωσης που διαμένουν στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής βάσει της παρούσας οδηγίας απολαύουν ίσης μεταχείρισης σε σύγκριση με τους ημεδαπούς του εν λόγω κράτους μέλους εντός του πεδίου εφαρμογής της συνθήκης. Το ευεργέτημα του δικαιώματος αυτού εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, εφόσον έχουν δικαίωμα διαμονής ή μόνιμης διαμονής.
2. Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 1, το κράτος μέλος υποδοχής δεν είναι υποχρεωμένο να χορηγεί δικαίωμα σε κοινωνικές παροχές κατά τους πρώτους τρεις μήνες της διαμονής, ή, κατά περίπτωση, κατά το μακρότερο χρονικό διάστημα που προβλέπεται στο άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', ούτε να δίνει, πριν από την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής, σπουδαστική βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής κατάρτισης, αποτελούμενη από σπουδαστικές υποτροφίες ή σπουδαστικά δάνεια σε άλλα πρόσωπα εκτός από μισθωτούς, μη μισθωτούς, σε πρόσωπα που διατηρούν αυτή την ιδιότητα και στα μέλη των οικογενειών τους.»

Το γερμανικό δίκαιο

Ο κώδικας κοινωνικών ασφαλίσεων

- 13 Το άρθρο 19a, παράγραφος 1, του Βιβλίου I του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων, ορίζει τα δύο κύρια είδη παροχών βασικής ασφαλίσεως για τα πρόσωπα που αναζητούν εργασία ως εξής:

«Βάσει της νομοθεσίας περί βασικής ασφαλίσεως για τα πρόσωπα που αναζητούν εργασία, μπορούν να ζητηθούν:

1. παροχές που αφορούν την ένταξη στην εργασία,
2. παροχές που αφορούν τη διασφάλιση της διαβιώσεως.»

- 14 Οι παράγραφοι 1 και 3 του άρθρου 1 του Βιβλίου II, το οποίο τιτλοφορείται «Λειτουργία και σκοπός της βασικής ασφαλίσεως για τα πρόσωπα που αναζητούν εργασία», ορίζουν τα εξής:

«(1) Η βασική ασφάλιση για τα πρόσωπα που αναζητούν εργασία αποσκοπεί να εξασφαλίσει στους δικαιούχους της αξιοπρεπή διαβίωση.

[...]

(3) Η βασική ασφάλιση για τα πρόσωπα που αναζητούν εργασία περιλαμβάνει παροχές

1. που σκοπό έχουν να άρουν ή να περιορίσουν την κατάσταση απορίας, ιδίως μέσω της εντάξεως στην εργασία, και
2. που σκοπό έχουν τη διασφάλιση της διαβιώσεως.»

- 15 Το άρθρο 7 του Βιβλίου II, που τιτλοφορείται «Δικαιούχοι», ορίζει τα εξής:

«(1) Οι παροχές βάσει του παρόντος βιβλίου προορίζονται για τα πρόσωπα τα οποία:

1. έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος ηλικίας και δεν έχουν ακόμα συμπληρώσει το όριο ηλικίας του άρθρου 7a,
2. είναι ικανά προς εργασία,
3. είναι άπορα και
4. έχουν τη συνήθη διαμονή τους στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (δικαιούχοι ικανοί προς εργασία).

Εξαιρούνται τα εξής πρόσωπα:

1. οι αλλοδαποί που έχουν την ιδιότητα μισθωτού ή μη μισθωτού εργαζομένου στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και δεν έχουν δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 3, του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ένωσης [(Freizügigkeitsgesetz/EU, στο εξής: νόμος περί της ελεύθερης κυκλοφορίας)], και τα μέλη της οικογένειάς τους, κατά τους τρεις πρώτους μήνες της διαμονής τους,
2. οι αλλοδαποί, το δικαίωμα διαμονής των οποίων δικαιολογείται μόνον από την αναζήτηση απασχόλησης, και τα μέλη των οικογενειών τους,

[...]

Η δεύτερη περίοδος, σημείο 1, δεν εφαρμόζεται στους αλλοδαπούς που διαμένουν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας βάσει άδειας διαμονής εκδοθείσας δυνάμει του κεφαλαίου 2, τμήμα 5, του νόμου περί του δικαιώματος διαμονής [(Aufenthaltgesetz)]. Οι διατάξεις σχετικά με το δικαίωμα διαμονής δεν μεταβάλλονται.

[...]»

- 16 Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του Βιβλίου II, το οποίο τιτλοφορείται «Ικανότητα προς εργασία», ορίζει τα εξής:

«Είναι ικανό προς εργασία κάθε πρόσωπο το οποίο δεν είναι ή δεν αναμένεται στο εγγύς μέλλον να καταστεί ανίκανο, λόγω ασθένειας ή αναπηρίας, να ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα επί τρεις τουλάχιστον ώρες την ημέρα υπό τις συνθήκες στην αγορά εργασίας συνθήκες.»

- 17 Το άρθρο 9, παράγραφος 1, του Βιβλίου II ορίζει τα εξής:

«Είναι άπορος όποιος δεν μπορεί να εξασφαλίσει τα μέσα διαβίωσής του ή να τα εξασφαλίσει επαρκώς επί τη βάση του εισοδήματος ή της περιουσίας που πρέπει να ληφθεί υπόψη και δεν λαμβάνει την αναγκαία στήριξη από άλλα πρόσωπα, ιδίως από μέλη της οικογενείας του ή από δικαιούχους άλλων κοινωνικών παροχών.»

- 18 Το άρθρο 20 του Βιβλίου II περιλαμβάνει ορισμένες συμπληρωματικές διατάξεις σχετικά με τις στοιχειώδεις ανάγκες διαβίωσης. Το άρθρο 21 του Βιβλίου II περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με τις συμπληρωματικές ανάγκες και το άρθρο 22 του Βιβλίου II αφορά τις ανάγκες στεγάσεως και θερμάνσεως. Τέλος, τα άρθρα 28 έως 30 του Βιβλίου II αφορούν τις παροχές για την εκπαίδευση και την κοινωνική ένταξη.

- 19 Το άρθρο 1 του βιβλίου XII του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων (στο εξής: Βιβλίο XII), που αφορά την κοινωνική πρόνοια, ορίζει τα εξής:

«Η κοινωνική πρόνοια σκοπό έχει να εξασφαλίσει στον δικαιούχο της αξιοπρεπή διαβίωση. [...]»

- 20 Το άρθρο 21 του Βιβλίου XII ορίζει τα εξής:

«Δεν καταβάλλονται παροχές για τη διασφάλιση της διαβίωσης στους δικαιούχους παροχών του [Βιβλίου II], στον βαθμό που είναι ικανοί προς εργασία ή λόγω της οικογενειακής τους σχέσεως. [...]»

Ο νόμος περί της ελεύθερης κυκλοφορίας

- 21 Το άρθρο 1 του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας, όπως αυτός ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο για τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης, ορίζει το πεδίο εφαρμογής του ως εξής:

«Ο παρών νόμος ρυθμίζει την είσοδο και τη διαμονή υπηκόων άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πολιτών της Ένωσης) και των μελών των οικογενειών τους.»

- 22 Το άρθρο 2 του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας προβλέπει τα εξής όσον αφορά το δικαίωμα εισόδου και διαμονής:

«(1) Οι πολίτες της Ένωσης που απολαύουν του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και τα μέλη των οικογενειών τους έχουν δικαίωμα εισόδου και διαμονής στο ομοσπονδιακό έδαφος σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.

(2) Σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης, απολαμβάνουν του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας:

1. Οι πολίτες της Ένωσης που επιθυμούν να διαμείνουν ως εργαζόμενοι προς αναζήτηση εργασίας ή για την επαγγελματική κατάρτισή τους.

[...]

5. Οι μη ασκούντες επαγγελματική δραστηριότητα πολίτες της Ένωσης, υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 4,

6. τα μέλη της οικογένειας, υπό τις προϋποθέσεις των άρθρων 3 και 4,

[...]

(3) Για τους μισθωτούς εργαζομένους ή τους ανεξάρτητους επαγγελματίες, το δικαίωμα που προβλέπεται στην παράγραφο 1 ασκείται με την επιφύλαξη

1. προσωρινής ανικανότητας προς εργασία λόγω ασθένειας ή ατυχήματος,

2. της ακούσιας ανεργίας η οποία βεβαιώνεται από την αρμόδια υπηρεσία απασχολήσεως ή με την παύση της δραστηριότητας ανεξάρτητου επαγγελματία υπό συνθήκες οι οποίες είναι ανεξάρτητες από τη βούλησή του, κατόπιν ασκήσεως της δραστηριότητας αυτής πέραν του έτους,

3. της επαγγελματικής κατάρτισεως εάν υπάρχει σχέση μεταξύ της κατάρτισεως και της προηγούμενης επαγγελματικής δραστηριότητας· δεν απαιτείται τέτοια σχέση στην περίπτωση που ο πολίτης της Ένωσης κατέστη ακουσίως άνεργος.

Το δικαίωμα που προβλέπεται στην παράγραφο 1 διατηρείται για έξι μήνες σε περίπτωση ακούσιας ανεργίας, βεβαιούμενης από τον αρμόδιο για την απασχόληση φορέα, κατόπιν απασχολήσεως για χρονικό διάστημα μικρότερο του έτους.

[...]»

23 Το άρθρο 3 του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας, που αφορά τα μέλη της οικογένειας, ορίζει τα εξής:

«(1) Τα μέλη της οικογένειας των πολιτών της Ένωσης που διαλαμβάνονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, σημεία 1 έως 5, απολαμβάνουν του δικαιώματος που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, όταν συνοδεύουν ή επανενώνονται με τον εν λόγω πολίτη της Ένωσης. Τα ανωτέρω ισχύουν για τα μέλη οικογένειας πολιτών της Ένωσης που διαλαμβάνονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, σημείο 5, υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει το άρθρο 4.

(2) Μέλη της οικογένειας είναι

1. ο/η σύζυγος και οι κατιόντες των προσώπων που διαλαμβάνονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, σημεία 1 έως 5 και 7, ή των συζύγων τους, που δεν έχουν ακόμη συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας τους.

2. οι ανιόντες ή οι κατιόντες των προσώπων που διαλαμβάνονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, σημεία 1 έως 5 και 7, ή των συζύγων τους, των οποίων η αξιοπρεπής διαβίωση διασφαλίζεται από τα ως άνω πρόσωπα ή από τον/τη σύζυγο τους.

[...]»

- 24 Το άρθρο 5 του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας, το οποίο αφορά τα δελτία διαμονής και το πιστοποιητικό δικαιώματος μόνιμης διαμονής, προβλέπει τα εξής:

«(1) Στους πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους που έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίοι έχουν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας χορηγείται αυτεπαγγέλτως και χωρίς καθυστέρηση πιστοποιητικό δικαιώματος μόνιμης διαμονής.

[...]

(3) Η αρμόδια υπηρεσία αλλοδαπών δύναται να απαιτήσει την απόδειξη, με κάθε αξιόπιστο μέσο, της συνδρομής των απαιτούμενων για την αναγνώριση του δικαιώματος προϋποθέσεων του άρθρου 2, παράγραφος 1, εντός των τριών μηνών που έπονται της εισόδου στο ομοσπονδιακό έδαφος. Τα παρεχόμενα δικαιολογητικά και αποδεικτικά στοιχεία μπορούν να παραλαμβάνονται, στο στάδιο της διοικητικής καταχώρισης, από την εκάστοτε αρμόδια για τη διοικητική καταχώριση αρχή, η οποία διαβιβάζει τα δικαιολογητικά και αποδεικτικά στοιχεία στην αρμόδια υπηρεσία αλλοδαπών. [...]

[...]

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 25 Η Nazifa Alimanovic, η οποία γεννήθηκε το 1966, και τα τέκνα της, Sonita, Valentina και Valentino, τα οποία γεννήθηκαν το 1994, το 1998 και το 1999 αντιστοίχως, έχουν τη σουηδική ιθαγένεια. Η N. Alimanovic έχει γεννηθεί στη Βοσνία ενώ όλα τα τέκνα της έχουν γεννηθεί στη Γερμανία.
- 26 Από την αίτηση προδικαστικής απόφασης προκύπτει ότι η οικογένεια Alimanovic έφυγε από τη Γερμανία κατά το έτος 1999 και μετέβη στη Σουηδία, επέστρεψε δε στο πρώτο κράτος μέλος τον Ιούνιο του 2010, χωρίς όμως να διευκρινίζεται ούτε η ακριβής ημερομηνία αναχωρήσεως ούτε ο λόγος της απουσίας αυτής.
- 27 Την 1η Ιουλίου 2010, στα μέλη της οικογένειας Alimanovic χορηγήθηκε πιστοποιητικό διαμονής απεριόριστης διάρκειας δυνάμει του άρθρου 5 του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας. Μετά από την άφιξή της στη Γερμανία, η N. Alimanovic και η κόρη της Sonita, ικανές προς εργασία κατά τη γερμανική νομοθεσία, εργάστηκαν, μεταξύ Ιουνίου 2010 και Μαΐου 2011, σε θέσεις εργασίας βραχείας διάρκειας ή τους προσφέρθηκαν ευκαιρίες απασχολήσεως με διάρκεια μικρότερη του έτους.
- 28 Από την 1η Δεκεμβρίου 2011 έως την 31η Μαΐου 2012, στη N. Alimanovic χορηγήθηκαν, για τα τέκνα της Valentina και Valentino, οικογενειακά επιδόματα, ενώ στην ίδια και την κόρη της Sonita χορηγήθηκαν παροχές βασικής ασφαλίσεως δυνάμει του Βιβλίου II, ήτοι επίδομα διαβίωσης για μακροχρόνια ανέργους, αποκαλούμενο Arbeitslosengeld II, καθώς και επίδομα για δικαιούχους ανίκανους προς εργασία, του οποίου δικαιούχοι ήταν τα άλλα δύο τέκνα, Valentina και Valentino (στο εξής, από κοινού: επίμαχες παροχές).
- 29 Για τη χορήγηση των επίμαχων παροχών, η τοπική υπηρεσία απασχολήσεως έκρινε ότι η εξαίρεση των αναζητούντων εργασία πολιτών της Ένωσης, την οποία προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, σημείο 2, του Βιβλίου II, δεν ισχύει για την οικογένεια Alimanovic, καθόσον, δεδομένου ότι τα μέλη της έχουν τη σουηδική ιθαγένεια, υποχωρεί έναντι της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων που προβλέπει το άρθρο 1 της Συμβάσεως περί αντιλήψεως. Ειδικότερα, με απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2010, το ομοσπονδιακό δικαστήριο διαφορών κοινωνικής ασφαλίσεως είχε κρίνει ότι στην υποχρέωση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, ήτοι τη χορήγηση, με τον ίδιο τρόπο και υπό τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν για τους δικούς της υπηκόους, παροχών κοινωνικής πρόνοιας στους υπηκόους των λοιπών συμβαλλομένων μερών που διαμένουν νόμιμα σε οποιοδήποτε μέρος του εδάφους της και δεν έχουν επαρκείς πόρους, περιλαμβανόταν επίσης και η χορήγηση ελάχιστου εισοδήματος διαβίωσης δυνάμει των άρθρων 19 επ. του Βιβλίου II.

- 30 Εντούτοις, δυνάμει του άρθρου 48, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του Βιβλίου X του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων, η διοικητική πράξη πρέπει να ανακαλείται *ex nunc* στην περίπτωση ουσιώδους μεταβολής των πραγματικών ή νομικών σχέσεων που υπήρχαν κατά τον χρόνο εκδόσεως της πράξεως αυτής. Όσον αφορά τη χορήγηση παροχών δυνάμει του άρθρου 1 της Συμβάσεως περί αντιλήψεως, επήλθε μεταβολή τον Μάιο του 2012, κατόπιν της επιφυλάξεως που διατύπωσε στις 19 Δεκεμβρίου 2011 η Γερμανική Κυβέρνηση ως προς τη Σύμβαση αυτή. Στηριζόμενη σε αυτή τη βάση, η τοπική υπηρεσία απασχολήσεως αποφάσισε να αναστείλει πλήρως τη χορήγηση των επίμαχων παροχών τον Μάιο του 2012.
- 31 Κατόπιν προσφυγής που άσκησε η οικογένεια Alimanovic, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο διαφορών κοινωνικής ασφαλίσεως του Βερολίνου (Sozialgericht Berlin) ακύρωσε την ως άνω απόφαση και έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι η N. Alimanovic και η κόρη της Sonita δικαιούνταν τις ως προς αυτές επίμαχες παροχές, βάσει, ιδίως, του άρθρου 4 του κανονισμού 883/2004 το οποίο απαγορεύει κάθε διάκριση μεταξύ των πολιτών της Ένωσης και των υπηκόων του συγκεκριμένου κράτους μέλους, σε συνδυασμό με το άρθρο 70 του ίδιου κανονισμού το οποίο αφορά τις ειδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα, όπως οι επίμαχες στην ενώπιόν του υπόθεση.
- 32 Με αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η τοπική υπηρεσία απασχολήσεως υποστήριξε, ιδίως, ότι οι παροχές για την εξασφάλιση των μέσων διαβίωσης δυνάμει του Βιβλίου II αποτελούν «κοινωνικές παροχές», κατά την έννοια του άρθρου 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 και, ως εκ τούτου, επιτρέπεται η εξαίρεση από τις παροχές αυτές των προσώπων που αναζητούν εργασία.
- 33 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, ότι, σύμφωνα με τις δεσμευτικές για αυτό πραγματικές διαπιστώσεις του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου διαφορών κοινωνικής ασφαλίσεως του Βερολίνου, η N. Alimanovic και η κόρη της Sonita δεν μπορούσαν πλέον να επικαλεσθούν δικαίωμα διαμονής ως εργαζόμενες δυνάμει του άρθρου 2 του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας. Ειδικότερα, από τον Ιούνιο του 2010, εργάστηκαν μόνο σε θέσεις εργασίας βραχείας διάρκειας ή τους είχαν δοθεί ευκαιρίες απασχολήσεως διάρκειας μικρότερης του έτους και, από τον Μάιο του 2011, δεν είχαν πλέον ούτε μισθωτή ούτε μη μισθωτή απασχόληση.
- 34 Το αιτούν δικαστήριο, παραπέμποντας στην απόφαση Βάτσουρας και Κουπατάντζε (C-22/08 και C-23/08, EU:C:2009:344), εκτιμά ότι από το άρθρο 2, παράγραφος 3, δεύτερη περίοδος, του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 7, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/38, προκύπτει ότι ούτε η N. Alimanovic ούτε η κόρη της Sonita έχουν πλέον την ιδιότητα του μισθωτού ή μη μισθωτού εργαζομένου και, άρα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι είναι πρόσωπα που αναζητούν εργασία, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, σημείο 1, του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας.
- 35 Ως εκ τούτου, επί τη βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, σημείο 2, του Βιβλίου II, το οποίο εξαιρεί από τις παροχές που προβλέπει το νομοθέτημα αυτό τόσο τα πρόσωπα το δικαίωμα διαμονής των οποίων δικαιολογείται μόνον από την αναζήτηση απασχόλησης όσο και τα μέλη της οικογένειάς τους, έπαυσε ιδίως η χορήγηση του επιδόματος διαβίωσης για μακροχρόνια ανέργους στη N. Alimanovic και την κόρη της Sonita.
- 36 Το αιτούν δικαστήριο θέτει, αφενός, το ερώτημα αν η διάταξη αυτή του Βιβλίου II παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που προβλέπει το άρθρο 4 του κανονισμού 883/2004.
- 37 Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η εν λόγω διάταξη του Βιβλίου II αποτελεί ορθή μεταφορά του άρθρου 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 στο εσωτερικό δίκαιο ή εάν, σε περίπτωση που αυτό δεν έχει εφαρμογή, η διάταξη αυτή του δικαίου της Ένωσης προσκρούει στο άρθρο 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 18 ΣΛΕΕ.

- 38 Υπό τις συνθήκες αυτές, το ομοσπονδιακό δικαστήριο διαφορών κοινωνικής ασφάλισης αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Ισχύει η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως την οποία προβλέπει το άρθρο 4 του κανονισμού 883/2004 –με την εξαίρεση της απαγορεύσεως εξαγωγής των παροχών, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 70, παράγραφος 4, του εν λόγω κανονισμού– και για τις ειδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα κατά την έννοια του άρθρου 70, παράγραφοι 1 και 2, του εν λόγω κανονισμού;
 - 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, είναι δυνατόν –και αν ναι, σε ποια έκταση– να περιοριστεί η υποχρέωση ίσης μεταχειρίσεως, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 4, του κανονισμού 883/2004, από διατάξεις εθνικής νομοθεσίας οι οποίες μεταφέρουν στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 και σύμφωνα με τις οποίες η πρόσβαση στις προμνησθείσες παροχές αποκλείεται ανεξαιρέτως, όταν το δικαίωμα διαμονής ενός πολίτη της Ένωσης σε ένα άλλο κράτος μέλος απορρέει μόνον από την πρόθεση αναζητήσεως εργασίας;
 - 3) Αντιτίθεται το άρθρο 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 18 ΣΛΕΕ, σε διάταξη εθνικού δικαίου, η οποία, χωρίς καμία εξαίρεση, αρνείται σε πολίτες της Ένωσης, οι οποίοι ως αναζητούντες εργασία μπορούν να επικαλεσθούν το δικαίωμά τους για ελεύθερη κυκλοφορία, τη χορήγηση, για το χρονικό διάστημα που έχουν δικαίωμα διαμονής στο κράτος υποδοχής μόνον προς αναζήτηση εργασίας, και ανεξάρτητα από τους δεσμούς τους με το εν λόγω κράτος, κοινωνικής παροχής η οποία αποβλέπει στη διασφάλιση της διαβιώσεως και ταυτόχρονα επίσης διευκολύνει την πρόσβαση στην αγορά εργασίας;»
- 39 Με έγγραφο της 26ης Νοεμβρίου 2014, η Γραμματεία του Δικαστηρίου διαβίβασε στο αιτούν δικαστήριο την απόφαση Dano (C-333/13, EU:C:2014:2358), ζητώντας του να διευκρινίσει αν, λαμβανομένου υπόψη του πρώτου σημείου του διατακτικού της εν λόγω αποφάσεως, επιθυμούσε να εμμένει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα. Με διάταξη της 11ης Φεβρουαρίου 2015, η οποία περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 19 Φεβρουαρίου 2015, το ομοσπονδιακό δικαστήριο διαφορών κοινωνικής ασφάλισης αποφάσισε να μην εμμένει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του χαρακτηρισμού των επίμαχων παροχών

- 40 Υπενθυμίζεται ότι από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι κατά το αιτούν δικαστήριο το δικαίωμα διαμονής της N. Alimanovic και της κόρης της Sonita στηρίζεται στην ιδιότητά τους ως προσώπων που αναζητούν εργασία και ότι το αιτούν δικαστήριο δεσμεύεται από τις συναφείς πραγματικές διαπιστώσεις του δικαστηρίου της ουσίας.
- 41 Με το δεύτερο και το τρίτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί του συμβατού, αφενός, με το άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 και, αφετέρου, με τα άρθρα 18 ΣΛΕΕ και 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως η οποία εξαιρεί από ορισμένες παροχές τους υπηκόους άλλων κρατών μελών που έχουν την ιδιότητα του προσώπου που αναζητεί εργασία, μολονότι οι παροχές αυτές χορηγούνται στους υπηκόους του συγκεκριμένου κράτους μέλους που τελούν στην ίδια κατάσταση.
- 42 Είναι αναγκαίος ο χαρακτηρισμός των επίμαχων παροχών, δεδομένου ότι η φύση τους ως κοινωνικών παροχών ή ως μέτρων για τη διευκόλυνση της προσβάσεως στην αγορά εργασίας είναι καθοριστική για τον προσδιορισμό του κανόνα της Ένωσης βάσει του οποίου θα κριθεί η συμβατότητά τους.

- 43 Αρκεί συναφώς η διαπίστωση ότι το ίδιο το αιτούν δικαστήριο έχει χαρακτηρίσει τις επίμαχες παροχές ως «ειδικές μη ανταποδοτικού τύπου παροχές σε χρήμα» κατά την έννοια του άρθρου 70, παράγραφος 2, του κανονισμού 883/2004. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει συναφώς ότι οι εν λόγω παροχές σκοπό έχουν τη διασφάλιση της διαβίωσης προσώπων που αδυνατούν να καλύψουν τις σχετικές δαπάνες και είναι μη ανταποδοτικές, χρηματοδοτούνται δε από τα φορολογικά έσοδα. Εφόσον γίνεται αναφορά στις εν λόγω παροχές στο παράρτημα Χ του κανονισμού 883/2004, συντρέχουν για αυτές οι προϋποθέσεις του άρθρου 70, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, μολονότι εντάσσονται σε σύστημα κανόνων στο πλαίσιο του οποίου προβλέπονται επίσης παροχές με σκοπό τη διευκόλυνση της αναζήτησεως θέσεως εργασίας.
- 44 Τούτου δοθέντος, πρέπει να προστεθεί ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, τέτοιου είδους παροχές εμπίπτουν επίσης στην έννοια των «κοινωνικών παροχών» κατά το άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38. Πράγματι, η έννοια αυτή αναφέρεται στο σύνολο των συστημάτων αρωγής που καθιερώνονται από τις δημόσιες αρχές, σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, στα οποία μπορούν να υπάγονται όσοι δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους για να καλύψουν τις στοιχειώδεις ανάγκες τους καθώς και τις ανάγκες των οικογενειών τους και διατρέχουν, για τον λόγο αυτό, τον κίνδυνο να καταστούν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, βάρος για τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής, τέτοιο που θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στο συνολικό επίπεδο των βοηθημάτων που δύναται να χορηγήσει το κράτος αυτό (απόφαση *Dano*, C-333/13, EU:C:2014:2358, σκέψη 63).
- 45 Στην υπό κρίση υπόθεση, διαπιστώνεται εξάλλου, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 72 των προτάσεών του, ότι η προεξάρχουσα λειτουργία των επίμαχων παροχών είναι ακριβώς η διασφάλιση των αναγκαίων πόρων, ώστε οι δικαιούχοι να ζουν αξιοπρεπώς.
- 46 Ως εκ τούτου, από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι εν λόγω παροχές δεν αποτελούν παροχές οικονομικής φύσεως οι οποίες προορίζονται να διευκολύνουν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας κράτους μέλους (βλ., επ' αυτού, απόφαση Βάτσουρας και Κουπατάντζε, C-22/08 και C-23/08, EU:C:2009:344, σκέψη 45), αλλά «κοινωνικές παροχές» κατά την έννοια του άρθρου 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 66 έως 71 των προτάσεών του.
- 47 Κατά συνέπεια, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

- 48 Με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 24 της οδηγίας 2004/38 και το άρθρο 4 του κανονισμού 883/2004 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους δυνάμει της οποίας οι πολίτες άλλων κρατών μελών που αναζητούν εργασία στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής αποκλείονται από τη χορήγηση ορισμένων «ειδικών μη ανταποδοτικού τύπου παροχών σε χρήμα» κατά την έννοια του άρθρου 70, παράγραφος 2, του κανονισμού 883/2004 οι οποίες αποτελούν επίσης «κοινωνική παροχή» κατά την έννοια του άρθρου 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, μολονότι οι παροχές αυτές χορηγούνται στους πολίτες του κράτους μέλους υποδοχής οι οποίοι τελούν στην ίδια κατάσταση.
- 49 Κατ' αρχάς, υπενθυμίζεται συναφώς ότι, όσον αφορά την πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, κάθε πολίτης της Ένωσης μπορεί να ζητήσει να τύχει ίσης μεταχειρίσεως με τους πολίτες του κράτους μέλους υποδοχής δυνάμει του άρθρου 24, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, μόνον εφόσον η διαμονή του στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής πληροί τις προϋποθέσεις της οδηγίας 2004/38 (απόφαση *Dano*, C-333/13, EU:C:2014:2358, σκέψη 69).

- 50 Ειδικότερα, αν γινόταν δεκτό ότι τα πρόσωπα που δεν απολαύουν δικαιώματος διαμονής δυνάμει της οδηγίας 2004/38 δύνανται να ζητούν την αναγνώριση δικαιώματος κοινωνικών παροχών υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες που ισχύουν για τους ημεδαπούς, το συμπέρασμα αυτό θα αντέβαινε στον σκοπό της εν λόγω οδηγίας, όπως καθορίζεται στην αιτιολογική της σκέψη 10, ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή του ενδεχομένου να καταστούν οι προερχόμενοι από άλλα κράτη μέλη πολίτες της Ένωσης υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής (απόφαση *Dano*, C-333/13, EU:C:2014:2358, σκέψη 74).
- 51 Για να κριθεί αν είναι δυνατός αποκλεισμός από κοινωνικές παροχές, όπως οι επίμαχες παροχές, βάσει της εξαιρέσεως που προβλέπει το άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, πρέπει, συνεπώς, να εξεταστεί κατ' αρχάς αν έχει εφαρμογή η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως η οποία μνημονεύεται στο άρθρο 24, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας και, κατά συνέπεια, η νομιμότητα της διαμονής του συγκεκριμένου πολίτη της Ένωσης στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής.
- 52 Διαπιστώνεται ότι μόνο από δύο διατάξεις της οδηγίας 2004/38 μπορεί να προκύπτει, δυνάμει της ως άνω οδηγίας, δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής προσώπων που αναζητούν εργασία ευρισκόμενων στην κατάσταση της *Nazifa Alimanovic* και της κόρης της *Sonita* και, συγκεκριμένα, τα άρθρα 7, παράγραφος 3, στοιχείο γ', και 14, παράγραφος 4, στοιχείο β'.
- 53 Το άρθρο 7, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/38 ορίζει συναφώς ότι, αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος μετά τη λήξη ισχύος της συμβάσεως εργασίας ορισμένου χρόνου με διάρκεια μικρότερη του ενός έτους ή αφού κατέστη ακουσίως άνεργος κατά τη διάρκεια των πρώτων δώδεκα μηνών και έχει καταγραφεί στην αρμόδια υπηρεσία απασχολήσεως ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία, διατηρεί την ιδιότητα του εργαζομένου επί χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να είναι μικρότερο του εξαμήνου. Κατά το ίδιο ως άνω χρονικό διάστημα, ο συγκεκριμένος πολίτης της Ένωσης διατηρεί το δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής δυνάμει του άρθρου 7 της οδηγίας 2004/38 και μπορεί, ως εκ τούτου, να επικαλείται την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που κατοχυρώνει το άρθρο 24, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.
- 54 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε με την απόφαση *Βάτσουρας και Κουπατάντζε* (C-22/08 και C-23/08, EU:C:2009:344, σκέψη 32), ότι οι πολίτες της Ένωσης που διατηρούν την ιδιότητα του εργαζομένου βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/38, δικαιούνται κοινωνικές παροχές, όπως οι επίμαχες παροχές, κατά τη διάρκεια του εν λόγω χρονικού διαστήματος τουλάχιστον έξι μηνών.
- 55 Όπως όμως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 41 των προτάσεών του, δεν αμφισβητείται ότι η *N. Alimanovic* και η κόρη της *Sonita*, οι οποίες διατήρησαν την ιδιότητα του εργαζομένου επί τουλάχιστον έξι μήνες μετά από τη λήξη της τελευταίας τους απασχολήσεως, δεν είχαν πλέον την εν λόγω ιδιότητα κατά τον χρόνο αναστολής της χορηγήσεως των επίμαχων στην κύρια δίκη παροχών.
- 56 Ως προς το ζήτημα αν είναι δυνατόν να θεμελιωθεί στο άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38 δικαίωμα διαμονής δυνάμει της ίδιας οδηγίας υπέρ των πολιτών της Ένωσης που τελούν στην κατάσταση της *N. Alimanovic* και της κόρης της *Sonita*, η διάταξη αυτή ορίζει ότι οι πολίτες της Ένωσης που εισήλθαν στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής προκειμένου να αναζητήσουν εργασία δεν μπορούν να απελαθούν από το εν λόγω κράτος μέλος ενόσω δύνανται να παρέχουν αποδείξεις ότι συνεχίζουν να αναζητούν εργασία και ότι έχουν πραγματικές πιθανότητες να προσληφθούν.
- 57 Μολονότι, κατά το αιτούν δικαστήριο, η *N. Alimanovic* και η κόρη της *Sonita* μπορούν να θεμελιώσουν δικαίωμα διαμονής στην εν λόγω διάταξη μετά από την παρέλευση του χρονικού διαστήματος που προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/38 για περίοδο καλυπτόμενη από το άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της ίδιας οδηγίας, που τους παρέχει δικαίωμα ίσης μεταχειρίσεως με τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής όσον αφορά τις

κοινωνικές παροχές, εντούτοις πρέπει να επισημανθεί ότι, σε τέτοια περίπτωση, το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να στηριχθεί στην εξαίρεση που προβλέπει το άρθρο 24, παράγραφος 2, της ως άνω οδηγίας, προκειμένου να μη χορηγήσει στον εν λόγω πολίτη τη ζητούμενη κοινωνική παροχή.

- 58 Ειδικότερα, προκύπτει ρητώς από την παραπομπή που γίνεται από το άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 στο άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της ίδιας οδηγίας ότι το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να αρνηθεί επί τη βάσει της δεύτερης διατάξεως και μόνο τη χορήγηση οποιασδήποτε κοινωνικής παροχής σε πολίτη της Ένωσης που έχει δικαίωμα διαμονής.
- 59 Διευκρινίζεται συναφώς ότι, μολονότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η οδηγία 2004/38 επιτάσσει την εκ μέρους του κράτους μέλους συνεκτίμηση της ατομικής καταστάσεως του ενδιαφερομένου όταν πρόκειται να εκδώσει μέτρο απελάσεως ή να διαπιστώσει αν το πρόσωπο αυτό αποτελεί υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής στο πλαίσιο της διαμονής του (απόφαση Brey, C-140/12, EU:C:2013:565, σκέψεις 64, 69 και 78), εντούτοις η εξατομικευμένη αυτή εξέταση δεν επιβάλλεται σε περίπτωση όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης.
- 60 Ειδικότερα, η οδηγία 2004/38, που προβλέπει σύστημα με πλείονες βαθμίδες για τη διατήρηση της ιδιότητας του εργαζομένου, το οποίο σκοπό έχει να διασφαλίσει το δικαίωμα διαμονής και την πρόσβαση στις κοινωνικές παροχές, λαμβάνει υπόψη διάφορα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ατομική κατάσταση κάθε προσώπου που ζητεί τη χορήγηση κοινωνικής παροχής και, ιδίως, τη διάρκεια της ασκήσεως οικονομικής δραστηριότητας.
- 61 Καθόσον καθιστά δυνατό στους ενδιαφερομένους να γνωρίζουν σαφώς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, το κριτήριο που προβλέπει τόσο το άρθρο 7, παράγραφος 1, του Βιβλίου II, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, παράγραφος 3, του νόμου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας, όσο και το άρθρο 7, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/38, ήτοι χρονικό διάστημα έξι μηνών μετά από τη διακοπή ορισμένης επαγγελματικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια του οποίου διατηρείται το δικαίωμα λήψεως παροχών κοινωνικής πρόνοιας, δύναται, ως εκ τούτου, να διασφαλίσει σε σημαντικό βαθμό την ύπαρξη ασφάλειας δικαίου και διαφάνειας, όσον αφορά τη χορήγηση κοινωνικών παροχών της βασικής κοινωνικής ασφαλίσεως, ενώ παράλληλα είναι σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας.
- 62 Επιπλέον, όσον αφορά την εξατομικευμένη εξέταση με σκοπό τη συνολική εκτίμηση της επιβαρύνσεως που θα αντιπροσώπευε συγκεκριμένα η χορήγηση της παροχής για ολόκληρο το επίμαχο στην κύρια δίκη εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, επισημαίνεται ότι η παροχή που χορηγείται σε έναν και μόνο αιτούντα δυσχερώς μπορεί να χαρακτηριστεί ως «υπέρμετρο βάρος» για ένα κράτος μέλος, κατά την έννοια του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, το οποίο θα μπορούσε να επιβαρύνει το συγκεκριμένο κράτος μέλος όχι κατόπιν της υποβολής μεμονωμένης αιτήσεως, αλλά κατ' ανάγκην μετά από τη σώρευση όλων των μεμονωμένων αιτήσεων που θα του υποβληθούν.
- 63 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 24 της οδηγίας 2004/38 και το άρθρο 4 του κανονισμού 883/2004 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους δυνάμει της οποίας οι πολίτες που τελούν στην κατάσταση που προβλέπει το άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της εν λόγω οδηγίας αποκλείονται από τη χορήγηση ορισμένων «ειδικών μη ανταποδοτικού τύπου παροχών σε χρήμα» κατά την έννοια του άρθρου 70, παράγραφος 2, του κανονισμού 883/2004 οι οποίες αποτελούν επίσης «κοινωνική παροχή» κατά την έννοια του άρθρου 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, μολονότι οι παροχές αυτές χορηγούνται στους πολίτες του ως άνω κράτους μέλους οι οποίοι τελούν στην ίδια κατάσταση.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 64 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

Το άρθρο 24 της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ, και το άρθρο 4 του κανονισμού (ΕΚ) 883/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 1244/2010 της Επιτροπής, της 9ης Δεκεμβρίου 2010, έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους δυνάμει της οποίας οι πολίτες που τελούν στην κατάσταση που προβλέπει το άρθρο 14, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38 αποκλείονται από τη χορήγηση ορισμένων «ειδικών μη ανταποδοτικού τύπου παροχών σε χρήμα» κατά την έννοια του άρθρου 70, παράγραφος 2, του κανονισμού 883/2004 οι οποίες αποτελούν επίσης «κοινωνική παροχή» κατά την έννοια του άρθρου 24, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, μολονότι οι παροχές αυτές χορηγούνται στους πολίτες του ως άνω κράτους μέλους οι οποίοι τελούν στην ίδια κατάσταση.

(υπογραφές)